

безперервності. Підґрунтям повинен стати високий рівень розвитку політичної культури та національної свідомості. Водночас, інтегрування національної історичної пам'яті у загальноєвропейські та світові історичні конструкції сприятиме утвердженню позитивного іміджу України на міжнародній арені. Оскільки глобалізаційні процеси вже стали загальноєвропейським фактом, збереження культурних традицій, національного менталітету та національно-культурної цілісності постають першочерговими завданнями у підсиленні консолідації суспільства та збереження його національно-культурної самобутності [5]. Попри всі труднощі та негаразди, які нині переживає Україна, ця річниця заслуговує на те, щоби бути відзначеною на загальнонаціональному рівні. Адже справжнє відродження країни можливе лише через навернення до власної духовної спадщини та першоджерел, де Свята Гора Афон завжди займала і займає одне з чільних місць. Поглиблене вивчення закономірностей функціонування духовної сфери невіддільне від створення умов для забезпечення безперервності духовно-культурної традиції. А сама афонська спадщина, безперечно, – одна з важливих складових української національної духовної культури і традиції. Унікальність місця Афона в цьому процесі визначається наявністю багатомістової наступності, збереженою на Святій горі не в якості архівного матеріалу, а живої та дорогоцінної традиції, яка щедро обдаровує всякого, хто з вірою та сподіванням торкається до неї.

Список використаних джерел

1. Гуменюк С. М. Біблійні та візантійські джерела як основа острозького філософського традиціоналізму // Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки. – Ж., 2007. – Вип.31. – С.11–12.
2. Зайцев Борис. Афон. Река времен. От Афона до Оптиной пустыни / Борис Зайцев ДАР; Издание 2-е. – 2013. – 560 с.
3. Ісиченко І. Ключ до духовної ідентичності. Електр. ресурс: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/klyuch_do_duhovnoyi_identichnosti.html
4. Огієнко І. (Іларіон, митрополит). Візантія і Україна: До праджерел української православної віри й культури. – Вінніпег, 1954. – 96 с.
5. Савицька І. М., Смольницька О. І. Проблеми формування національної ідентичності через призму історичної пам'яті в сучасному суспільстві // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. – К., 2014. – Вип.87. – С.255–257.
6. Шумило С. «Посилати русинів, схильних до благочестя, на Афон. Роль Святої Гори в історії культури і духовності України» // Газета «День». – №164 (2014). – 9 травня 2015 р.

References

1. Gumenjuk S. M. Biblijni ta vizantijs'ki dzherela jak osnova ostroz'kogo filososf'skogo tradicionalizmu // Visnik Zhitomir'skogo derzhavnogo universitetu. Filososf'ki nauki. – Zh., 2007. – Vip.31. – S.11–12.
2. Zajcev Boris. Afon. Reka vremen. Ot Afona do Optinoj pustyini / Boris Zajcev DAR; Izdanie 2-e. – 2013. – 560 s.
3. Isychenko I. Klyuch do duhovnoi' identychnosti. Elektr. resurs: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/klyuch_do_duhovnoyi_identichnosti.html
4. Ogijenko I. (Iarion, mytropolyt). Vizantija i Ukraїna: Do pradzherel ukrai'ns'koi' pravoslavnoi' vıry j kul'tury. – Vinnipeg, 1954. – 96 s.
5. Savyc'ka I. M., Smol'nyc'ka O. I. Problemy formuvannja nacional'noi' identychnosti cherez pryzmu istorychnoi' pam'jati v suchasnomu suspil'stvi // «Gileja: naukovyj visnyk»: Zbirnyk naukovykh prac'. – K., 2014. – Vyp.87. – S.255–257.
6. Shumylo S. «Posylaty rusyniv, shyl'nyh do blagochestja, na Afon. Rol' Svjatoi' Gory v istorii' kul'tury i duhovnosti Ukrai'ny» // Gazeta «Den'». – №164 (2014). – 9 travnja 2015 r.

Savitska I. M., PhD, Associate Professor of Philosophy at the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), isavitskaya@gmail.com

Kruk O. L., student of economic faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine (Ukraine, Kyiv), isavitskaya@gmail.com

The impact Athos heritage on the spiritual life Rus' – Ukraine: the philosophical and religious studies aspect

The influence of the spiritual traditions of Mount Athos, cultural and political life of the Slavic world. Its role is marked in forming the adequate image of the Ukrainian national culture. The necessity of saving cultural orthodox basis is enlightened. Isichasm phenomenon analyzed in a broad cultural context of the time in relation to the urgent problems of modern philosophical anthropology. By the 14th century on Mount Athos the terms Hesychasm refer to the practice and to the practitioner of a method of mental ascent that involves the use of the Jesus Prayer assisted by certain psychophysical techniques. Disclosed values of the historical heritage of Mount Athos. Phenomenon analyzed in a broad cultural context of the time in relation to the urgent problems of modern philosophical anthropology. Disclosed values of the historical heritage of Mount Athos. It is noted that this historical legacy is especially popular nowadays, when in Ukraine is a spiritual revival, a return to spiritual values and shrines.

Keywords: Holy Mount Athos, traditions, hesychasm, Orthodox asceticism, religious, historical memory.

Савицька І. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Національний університет біоресурсів і природопольовання України (Україна, Київ), isavitskaya@gmail.com

Крук О. Л., студентка економічного факультета, Національний університет біоресурсів і природопольовання України (Україна, Київ), isavitskaya@gmail.com

Влияние афонского наследия на духовную жизнь Руси – Украины: философско-религиоведческий аспект

Исследуется влияние афонских традиций на духовную, культурную, политическую жизнь славянского мира. Отмечается их роль в формировании украинской национальной культуры, подчеркивается необходимость сохранения православной основы украинской культуры. Проанализирован феномен поздневизантийского исихазма в широком культурном контексте времени в соотношении с актуальными проблемами современной философской антропологии. Раскрывается значение исторического наследия Афона. Отмечается, что такое историческое наследие особенно востребовано в наши дни, когда в Украине происходит духовное возрождение, возвращение к духовным ценностям и святыням.

Ключевые слова: Святая гора Афон, традиции, исихазм, православный аскетизм, монашество, историческая память.

* * *

УДК 264.02

Остащук І. Б.,
доктор філософських наук, професор кафедри
культурології, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
ostaszczyk@ukr.net

«ЕКСТРАОРДИНАРНА ФОРМА» ЛАТИНСЬКОЇ МЕСИ В КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ

Аналізується вживання богослужіння в «екстраординарній формі» латинської Меси у сучасній Католицькій церкві як вираження традиціоналізму в культурно-релігійній ідентичності консервативної частини римо-католиків. Досліджується motu proprio «Summorum Pontificum» Бенедикта XVI, зокрема аргументи на користь збереження старого обряду основного католицького богослужіння. Порівнюється стару й нову форми літургії латинського обряду, окремі символічні значення її змісту.

Ключові слова: «екстраординарна форма» латинської Меси, «тридентська» Меса, Католицька церква, культурно-релігійна ідентичність, традиціоналізм.

Проблема культурно-релігійної ідентичності для сучасних європейців постає особливо гостро перед викликом нових демографічних обставин, зокрема присутністю емігрантів із цілком відмінною ментальністю й аксіологічно-етичними домінантами. Таку ситуацію повинні обговорювати й вирішувати не тільки політики, але й звичайні громадяни, демонструючи своє сприйняття

власної традиції, особливо в світлі протистояння консервативній орієнтації своїх нових «сусідів». Одним із виражень традиціоналізму й консерватизму сучасних римо-католиків є бажання використання в богослужінні «екстраординарної форми» латинської Меси.

Метою нашої статті є дослідження основних рис «екстраординарної форми» латинської Меси у контексті сучасної культурно-релігійної ідентичності.

В українській релігієзнавчій науці ця проблема не аналізувалася, хоча її актуальність полягає не тільки в теоретичній науковій площині, але й в аспекті практичного пізнання богослужіння Католицької церкви у тій формі римського обряду, який протягом століть визначав релігійну й культурно ідентичність католиків, слугував джерелом мистецького та художнього натхнення.

Ольга Сєдакова ставить гострі питання про секуляризм сучасної об'єднаної Європи, яка не бачить себе категорично атеїстичною, але вважає своїм корінням саме епоху Просвітництва. Попри декларацію свободи совісті й віросповідання як особистої справи, наповнює тривогою змістова незаповненість секуляризму: «що ж таке ця цивілізація, чим вона протиставлена новим варварам? Лише тим, що в ній є культура терпимості, плюралізм думок? Чи є ще якийсь загальний позитивний мотив? Адже якщо «Франція – це Шарлі» розуміти надто буквально, це сумно: майже двотисячолітня культура представляється одним маленьким сатиричним журналом. Франція – це абатство Клюні, і драма Расіна, і думка Паскаля, і живопис Ватто й Сезана, і технічний геній, і...» [7]. Таке визначення концептуальних топосів у культурній ідентичності не є лише суто інтелектуальним прив'язуванням до старої традиції. Колишній генерал ордену домініканців Тімоті Редкліф пише з цього приводу: «Ми живемо в новому світі, котрий Зигмунт Бауман із Лідського та Варшавського університетів назвав «текучою сучасністю». У новому світі відбувається циркуляція товарів менш важких, ніж вугілля, сталь і так далі – а саме: образів, логосу, символів та знаків. Ми живемо в так званому «образонасиченому суспільстві». У цьому новому світі дивна зосередженість християн на силі знамен та знаків може видатися загалом не такою вже дурістю. Якщо ми відшукаємо знамення надії, світ буде уважним до них і одразу поширить їх по Інтернету» [6, с. 29].

Одним із найбільш ревних серед ієрархії сучасної Католицької церкви прихильників надзвичайної форми Меси є американський куріальний кардинал Реймонд Лео Бьорк, який послідовно відстоює консервативні позиції у питаннях віровчення та дисципліни в Католицькій церкві, зокрема гостро критикує американських політиків, котрі помірковано оцінюють різноманітні проблеми біоетики. Прелат звертає увагу не тільки на культурно-ідентифікаційне значення, але й на феноменологічно-літургійний аспект: «внаслідок способу реформи обряду Меси під певними кутами зору випав з уваги факт, що під час св. Меси маємо справу з Божим актом, актом поєднання неба й землі. До тієї міри, що окремі особи почали – помилково – вважати, що відправлення святої Літургії є дією, що їм належить, так наче самі її винайшли і вона може стати предметом експериментування. Правда про святу Літургію є цілком іншою. Отож, свята Літургія є справою Ісуса Христа, що живе в Своєму містичному Тілі завдяки зішестю Святого Духа» [11]. Як бачимо, на одній

із гомілій він досить стримано, але виразно критикує літургійну реформу Другого ватиканського собору. В одному з інтерв'ю з нагоди восьмої річниці (2015 р.) оголошення *motu proprio* «*Summorum Pontificum*» (7 липня 2007 р.) Бенедикта XVI кардинал консерватор звернув увагу на єдність «*lex orandi, lex credendi*» (лат. «закон молитви – закон віри», або, іншими словами, яка «молитва – така й віра») у сучасній евангелізації (чи, швидше, – ресвангелізації) західного світу глибокої форми відправлення богослужіння, в якій кожен жест, слово, символ наповнені важливим значенням, що посідає потенціал навернення людини ХХІ ст. до християнських цінностей та осягнення розуміння присутності Бога в священнодійстві: «Якщо свята Меса відправляється антропоцентричним способом, якщо є лише публічним діянням, то не залишає тривалого сліду в духовному житті. Одним зі способів звернення людей до віри є повернення гідності Літургії. Відправлення Меси з пошаною завжди притягує людей до таємниці спасіння. Тому також вважаю, що celebрування Меси в надзвичайній формі може виконувати дуже важливу роль у новій евангелізації завдяки експонуванню трансцендентного характеру святої Літургії» [10]. Кардинал Р. Л. Бьорк критикує концелєбрацію (співслужіння) Меси кількома священиками (за винятком, коли головним служителем є єпископ), адже це веде до зменшення ролі унікальності священика в літургії, а також т.зв. імпровізації під час Меси, коли священик додає власні слова в затверджені літургійні тексти [див.: 2].

Отже, однією з форм вираження сучасного релігійного й культурного традиціоналізму є офіційний дозвіл Апостольської Столиці на відправлення Святої меси в тридентському обряді. Попередній папа Бенедикт XVI 7 липня 2007 р. видав *motu proprio* «*Summorum Pontificum*», в якому відновлює тридентську Месу в її правах та підкреслює, що вона ніколи не були відмінена: «Римський Месал, який опублікував Павло VI, є ординарним вираженням «*lex orandi*» («закону молитви») Католицької церкви латинського обряду. Попри це, Римський Месал, який оприлюднив Пій V та перевидав блаж. Іван XXIII, повинен вважатися екстраординарним вираженням того ж «*lex orandi*» та до нього слід відноситися з належною пошаною через його гідного поваги давнього обряду. Ці два вираження «закону молитви» Церкви жодним чином не внесуть розділення в «*lex credendi*» («правила віри») Церкви; вони обидва є двома формами єдиного римського обряду» [1]. Саме Бенедикт XVI запроваджує це окреслення «екстраординарна форма літургії».

Тридентська Меса – це Свята меса Католицької церкви, що відправляється у традиційному (класичному) римському обряді, що постав шляхом органічного континуального розвитку від апостольських часів. Кульмінацією Меси традиційного римського обряду був т.зв. «Римський канон», що функціонував у наближеній до сучасної форми вже в IV ст. і не піддавався змінам від часів св. Григорія Великого (VI ст.).

Кардинал Йозеф Рацингер ще до свого обрання на катедру святого Петра зі стривоженою відзначав, що в оновленій Месі розуміння жертвопринесення під час євхаристії ставиться під великий знак питання не тільки вірними, але й фаховими літургістами: «Хто сьогодні говорить про «Божественну Євхаристійну Жертву»? Ідея жертвопринесення сьогодні дивовижно активно

дискутується серед католиків не меншою мірою, ніж серед протестантів. Люди розуміють, що концепція, яка в різних формах і назавжди заволоділа не тільки історією Церкви, але й всією історією людства, повинна виражати щось, що лежить у самих основах і стосується також і нас. Проте водночас повсюдно зберігаються і колишні погляди Просвітництва: звинувачення в магії та язичництві, протиставлення богослужіння і служіння Слова, обряду й морального духа, увянення про християнство, котре залишає богослужіння та йде у світ» [4].

Кардинал Альфонс М. Стіклер SDB зоставив окремі особливості старої і нової форм римського обряду:

1. Меса св. Пія V акцентувала чітко жертвенний характер Святої меси. Натомість, оновлений обряд підкреслює літургію слова та комунію, а також впроваджує нові т.зв. евхаристійні молитви, хоча раніше Римська церква мала завжди лише один Канон. Раніше священник переважно в тиші промовляв слова Канону та інших молитов, зараз майже вся Меса служиться голосно.

2. Обернення служителя лицем до вірних під час Меси раніше було заборонене, оскільки більше відповідало б дружнім зібранням, а не головному богослужінню Церкви. Відомо, що саме так стоять протестантські пастори.

3. Т.зв. Римський канон, що становив центр екстраординарної Меси, походить, згідно свідоств Тридентського собору, з апостольської традиції, і його впорядкував ще папа св. Григорій Великий. Західна церква ніколи не мала інших канонів. Саме таку формулу консекрації підтверджує як незмінну понтифік Інокентій III (1198–1216), св. Тома Аквінський проаналізував її в окремій статті, а Флорентійський собор (1437) *explicit* її затвердив.

4. I Тридентський собор і II ватиканський собор підтвердили після довгих теологічних дискусій важливість збереження латинської мови в римському обряді (обидва вселенські зібрання допускали національні мови лише як виняток із загального правила). Правда, у реальності виняток став правилом. Через національні мови відбулася вульгаризація Святої меси, а переклади призвели до доктринальних непорозумінь і помилок [див.: 12].

Луї Боєр ґрунтовно аналізує специфіку розташування вівтаря та обернення священника обличчям на Схід в екстраординарній формі Меси. У стародавні часи, зокрема у євреїв, як і греків та римлян, не було таких столів, до котрих призвичаєна сучасна людина. Вони не були ані продовговаті, ані округлі, а в формі літери сігма, тобто форми півкола. За такими столами всі займали місця із зовнішнього боку, а внутрішня сторона залишалася вільною з огляду на обслуговування трапези. Відповідно, жодна особа не була звернена обличчям до іншої, а всі були обернені в одному напрямку. Саме так виглядала організація трапези, зокрема святкової, наприклад, пасхального седера (права, євреї завжди дивилися в сторону святого міста Єрусалим). Водночас християни поверталися швидше на географічний Схід: євангельська ремінісценція про «Сонце, що сходить» (пор.: Лук. 1, 78). Саме цим перші християнські громади відрізнялися від синагог. У ранній Церкві було два варіанти: повернена до Сходу була або апсида храмової будівлі, або вхід до неї. Перший випадок був найбільш поширений, коли цебранс ставав зі сторони вірних. В іншому випадку (як у сучасній Базилиці святого Петра у Ватикані) повертався до них обличчям, стоячи з іншої сторони вівтарного столу.

Проте намагалися уникнути другої ситуації, в котрій вірні змушені були повертатися спиною до вівтаря і самого служителя, щоб спрямуватися на Схід.

В екстраординарній літургії священник був пастирем, головою тіла, до котрого належать усі вірні. Служитель і люди стояли з однієї сторони вівтаря, він ніби притягував їх до єднання у відправлянні Жертви. Коли ж вірні лише приглядаються до того, що чинить священник, який відділений від них, обернений обличчям, то ступінь заангажованості у евхаристію є значно меншим. Л. Боєр досить категорично вважає, що кожен повинен обрати: або сакраментальна літургія, котра включає, впроваджує, поєднує з Жертвою, або літургія як звичайне видовище [див.: 9].

Польський науковець Павел Адамський здійснив порівняльний аналіз *Novus Ordo* і традиційного обряду. Можемо, вслід за вченим, прослідкувати відмінності за окремими частинами Меси.

Вступний псалом, Confiteor, Aufer a nobis, Oramus te. В реформованому обряді літургія розпочинається зі знаку хреста. Традиційна ж Меса розпочиналася з молитов «на сходинах вівтаря», що були свого роду приготуванням священника перед початком відправляння богослужіння. У новій формі вівтар змінився на стіл, з–за котрого духовний звертається до зібраних (виразний вплив протестантських спільнот). Змінила свій характер також загальна сповідь, з якої «викинуто» святих, а до «братів» додано в дусі рівноправності також «сестер». Священник промовляє *Confiteor* разом із вірними, але після нього не відбувається розгіршення. Ліквідована теж молитва «*Indulgetiam*», котра завершувала покутний акт визнавання гріхів перед цілим небом і мала силу відпускання щоденних гріхів перед евхаристією. Викинута дві наступні молитви «*Aufer a nobis*» і «*Oramus te*», оскільки прохання про очищення, що в них містилося, недоречно без відповідного вступу й покаяння.

Пресвята Трійця: Kyrie та інші молитви. П. Адамський вважає, що зміна цієї частини Меси є копіюванням реформи Мартина Лютера, який зменшив кількість інвокацій у *Kyrie eleison* із 9 до 6, що змінило загалом традиційні взивання Пресвятої Трійці (по три для кожної Особи) на форму діалогу. Це не єдиний приклад елімінації тринітарної символіки у новому обряді: викинута молитва «*Suscipe Sancta Trinitas*» із жертвування та «*Placeat tibi, Sancta Trinitas*» перед кінцевим благословенням, відмовляння Префації до Пресвятої Трійці обмежено лише в день Її урочистості, тобто один раз у рік.

Offertorium. Ця частина літургії ділиться на три частини: представлення жертв Богові, акт іммоляції та причастя. Характер першої з них зводиться до того, що хліб і вино призначені на те, щоб стали тілом і кров'ю Ісуса Христа. Їх приноситься Богові з проханням про освячення. Сучасні тексти не наштовхують вірних на думку про те, що вони присутні під час повторення безкровної жертви.

Канон Святої Меси. Лексема «канон» означає дослівно «стале правило», що узгоджується з традицією Латинської церкви, в якій постійно існувала лише одна евхаристійна молитва, порівняно зі східними церквами, котрі використовували численні анафори. Повний текст Римського канону представлено вже у трактаті «*De Sacramentis*» на межі IV–го і V–го віків, а усна традиція приписує працю над деякими його частинами самому

святому Петрові. У новому варіанті Меси існує кілька варіантів Римського канону, тексти котрих викликають чимало сумнівів щодо джерел запозичення [див.: 8].

Кардинал Й. Ратцінгер, один із сучасних неоконсерваторів, ревно захищає спадок тридентської Меси, розуміючи її глибокий зв'язок із багатостолітньою традицією Церкви, незамінний теологічний зміст і вплив на всю західну культуру: «Тридентський собор не помилився – він опирався на міцний ґрунт Традиції Церкви [...] Одне має бути зрозуміло: літургія – не площадка для експериментів із богословськими гіпотезами [...] Наша участь, звичайно ж, необхідна, але як засіб нашого смиренного входження під синь духа літургії та служіння Тому, Хто є її головною дійовою особою: Ісусові Христу. Літургія – не вираження самовідчуття спільноти [...] Це одкровення, що приймається у вірі й молитві, і міра її – вічна віра Церкви, в якій приймається одкровення. Форми, котрі надаються літургії, можуть відрізнитися в залежності від місця і часу, як і відмінні і самі обряди. Однак важливий зв'язок із Церквою, яка, зі свого боку, об'єднана вірою з Господом» [4].

У представлений публікації не будемо аналізувати критики певних моментів екстраординарної Меси, що вимагає окремого дослідження. Але дозволимо собі процитувати міркування літургіста Міхаеля Кунцлера, який відзначає певні надто консервативні акценти у тридентській Месі: «Обидва принципи – уніфікація і незмінність – мали забезпечити збереження в католицькому світі католицької ідентичності, незалежно від культурних відмінностей, за чим повинна була стежити заснована у 1588 р. Конгрегація у справі обрядів. Те, що при цьому довелося змиритися із дечим сумнівним – що сьогодні розглядають як помилку, – щоб зберегти *статус кво* (напр., приватна літургія, відправа без причастя вірних), стало явним після реформ II Ватиканського Собору» [3, с. 262].

Відомо, що основним документом, котрий поклав початок ґрунтовному оновленню офіційного церковного культу й молитовної традиції, є Конституція про Священну літургію (Sacrosanctum Concilium): «Закликаючи мирян до більш повної та діяльної участі в літургії (SC 14), вона підштовхнула до капітального перегляду літургійних текстів і Требника з метою зробити літургію ще більш плідною для життя Церкви (SC 21) [...] Багато пропозицій і пробні кроки в справі оновлення, намічені цією конституцією, за багато років, що минули з часу Собору, уже стали загальним місцем: літургійна проповідь, молитва вірних або соборні молитви Церкви, традиція привітання миру, причащення мирян під двома видами, співслужіння, спів парафіян під час служби та багато інших літургійних функцій» [5, с. 304–305].

«Екстраординарна форма» латинської Меси, зокрема підтвердження в останні роки її цілковитої включеності у культову практику сучасної Римсько-католицької церкви, визнання цінності її теологічного й мистецько-символічного спадку, є свідченням непроминальної актуальності традиції як в індивідуально-екзистенційному шляху спілкування з Богом, так і в загальнокультурних тенденціях. Прихильність окремих груп католиків до цієї передсоборної літургії є свідченням виразного традиціоналізму в релігійно-культурній ідентичності й прихильності до консерватизму як у літургійному культі, так і в питаннях віровчення й моралі.

Список використаних джерел

1. Бенедикт XVI. Motu proprio «Summorum Pontificum» [Електронний ресурс] / Бенедикт XVI. – Режим доступу: <http://summorum-pontificum.ru/traditional-mass/documents/motu-proprio/>
2. Глава высшей папской судебной инстанции против концелебрации и импровизации на св. Мессе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.katolik.ru/mir/111265-glava-vysshej-papskoj-sudebnoj-instantsii-protiv-kontselebratsii-i-improvizatsii-na-sv-messe.html>
3. Кунцлер М. Літургія Церкви / пер. з нім. монахині Софії / М. Кунцлер. – Львів: Свічадо, 2001. – 616 с.
4. Ратцінгер Й., кардинал. Богословие литургии. Лекция [Електронний ресурс] / кард. Й. Ратцінгер. – Режим доступу: <http://www.benediktvi.ru/text/ratz-lekz-liturg.html>
5. Пауш Т. Церковь и собор / Т. Пауш // Современное католическое богословие. Хрестоматия / Под ред. Хейза М. А., Джирона Л. / Пер. с англ. – М.: ББИ св. апостола Андрея, 2007. – С.287–310.
6. Рэдклифф Т. ОР. Быть христианином: в чем тут суть? / Пер. с англ. А. Дубининой / Т. Рэдклифф ОР. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2015. – 288 с.
7. Седакова О. «Активисты» – горе нашей страны» / О. Седакова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.novayagazeta.ru/arts/67586.html>
8. Adamski P. Owoce rewolucji liturgicznej [Електронний ресурс] / P. Adamski. – Режим доступу: <http://www.tradycja.koc.pl/art1.htm>
9. Bouyer O. L. Ustawienie i zorientowanie ołtarza [Електронний ресурс] / L. O. Bouyer. – Режим доступу: <http://www.tradycja.koc.pl/Bouyer.htm>
10. Forma nadzwyczajna, skarb dla całego Kościoła (wywiad z kardynałem Burkiem), available at: <http://www.paixliturgique.pl/>
11. Kardynał Burke – następny promotor formy nadzwyczajnej, available at: <http://rzymskikatolik.blox.pl/2011/04/KARDYNAL-BURKE-8211-NASTEPNY-PROMOTOR-FORMY.html>
12. Verbum traditionis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tradycja.koc.pl/pytania.htm>

References

1. Benedykt XVI. Motu proprio «Summorum Pontificum» / Benedykt XVI [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://summorum-pontificum.ru/traditional-mass/documents/motu-proprio/>
2. Glava vysshei papskoj sudebnoj instantsii protiv kontselebratsii i improvizatsii na sv. Messe [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.katolik.ru/mir/111265-glava-vysshej-papskoj-sudebnoj-instantsii-protiv-kontselebratsii-i-improvizatsii-na-sv-messe.html>
3. Kunstler M. Liturgia Tserkvy / per. z nim. monakhyni Sofii / M. Kuntsler. – L'viv: Svichado, 2001. – 616 s.
4. Rattsinger Yo., kardinal. Bogosloviie liturgii. Lektsiia / kard. Yo. Rattsinger [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.benediktvi.ru/text/ratz-lekz-liturg.html>
5. Raush T. Tserkov' i sobor / T. Raush // Sovremennoie katolicheskoe bogosloviie. Khrestomatia / Pod red. Heiza M. A., Dzhyrona L. / Per. s angl. – M.: BBI sv. apostola Andreia, 2007. – S.287–310.
6. Redklif T. OP. Byt' khristianinom: v chem tut sut'? / Per. s angl. A. Dubininoi / T. Redklif OP. – K.: DUKH I LITERA, 2015. – 288 s.
7. Sedakova O. «Aktivisty» – gore nashei strany» / O. Sedakova [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.novayagazeta.ru/arts/67586.html>
8. Adamski P. Owoce rewolucji liturgicznej / P. Adamski, available at: <http://www.tradycja.koc.pl/art1.htm>
9. Bouyer O. L. Ustawienie i zorientowanie ołtarza / L. O. Bouyer, available at: <http://www.tradycja.koc.pl/Bouyer.htm>
10. Forma nadzwyczajna, skarb dla całego Kościoła (wywiad z kardynałem Burkiem), available at: <http://www.paixliturgique.pl/>
11. Kardynał Burke – następny promotor formy nadzwyczajnej, available at: <http://rzymskikatolik.blox.pl/2011/04/KARDYNAL-BURKE-8211-NASTEPNY-PROMOTOR-FORMY.html>
12. Verbum traditionis, available at: <http://www.tradycja.koc.pl/pytania.htm>

Ostashchuk I. B., Doctor of Philosophy Science, Professor of the Chair of Culturology, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), ostaszczuk@ukr.net

«Extraordinary form» of Latin Mass in the cultural and religious identity

The use of worship in the «extraordinary form» of the Latin Mass in the Catholic Church as the contemporary expression of traditionalism in the cultural

and religious identity of the conservative Roman Catholics is analyzed. The Motu proprio «Summorum Pontificum» of Benedict XVI, in particular the arguments for the preservation of the old rite of main Catholic worship is investigated. The old and new forms of the liturgy of the Latin rite, some symbolic significance of its contents is compared.

Keywords: «extraordinary form» of Latin Mass, «Tridentine» Mass, Catholic Church, cultural and religious identity, traditionalism.

Остащук И. Б., доктор философских наук, профессор кафедры культурологии, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), ostaszczuk@ukr.net
«Экстраординарная форма» латинской Мессы в культурно-религиозной идентичности

Анализируется использование богослужения в «экстраординарной форме» латинской Мессы в современной Католической церкви как выражение традиционализма в культурно-религиозной идентичности консервативной части римо-католиков. Исследуется motu proprio «Summorum Pontificum» Бенедикта XVI, в частности аргументы в пользу сохранения старого обряда главного католического богослужения. Сравниваются старую и новую формы литургии латинского обряда, отдельные символические значения ее содержания.

Ключевые слова: «экстраординарная форма» латинской Мессы, «тридентская» Месса, Католическая церковь, культурно-религиозная идентичность, традиционализм.

* * *

УДК 246:101.1.008.2(045)

Лещенко А. М.,
 кандидат философських наук, доцент, доцент
 кафедри гуманітарних дисциплін, Херсонська
 державна морська академія (Україна, Херсон),
alenashevchuk@rambler.ru

Коеволюційність сакрального мистецтва

Розглядаються сутність та причини походження сакрального мистецтва, як соціально-релігійного феномена. Розкривається сенс сакрального з точки зору закономірностей соціальних та соціокультурних коеволюційних процесів. Мета дослідження полягає у визначенні коеволюційної сутності та значення християнського сакрального мистецтва для віруючої людини. Визначається роль «сакрального» як коеволюційного механізму, що сприяє формуванню певної системи «автор твору сакрального мистецтва – твір сакрального мистецтва – людина-реципієнт – твір сакрального мистецтва», для якої характерним є своєрідний негентропійний стан. Визначається, що «сакральне» є явищем соціально-психологічного походження, яке матеріалізується у символах, ірраціональних за змістом. Доводиться, що коеволюційна сутність сакрального мистецтва реалізовується саме за допомогою «сакрального», яке розкривається у змісті релігійних християнських знаків-символів.

Ключові слова: християнське сакральне мистецтво, сакральне, коеволюційність, знаки-символи.

Багатофункціональність сакрального мистецтва та різноманіття засобів його виразності; художній образ як універсальний конструктор, що народжується в його надрах; можливості екстраполяції ідей художніми засобами з наступною зміною емоцій, почуттів та моральності людини, зумовлюють актуальність вивчення цього соціально-культурного феномена, зокрема сутності явища «сакральне». Актуальність цього питання визначається характерними для нашого часу світовими процесами глобалізації, різкими змінами у соціально-культурному житті людства, значним соціально-психологічним напруженням внаслідок спаду економіки та погіршення рівня життя значної частини населення, зростанням рівня психологічної дезадаптації, розчаруванням тощо. Ці та інші фактори починають набувати у сучасному суспільстві руйнівного характеру. Тому, виникає необхідність знаходження та використання певних важелів для гармонізації поведінки людини у соціумі та забезпеченні у суспільстві коеволюційних процесів, оскільки вони за своєї суттю характеризуються системністю та взаємопов'язаністю його структурних елементів. Важливого значення набуває вивчення, з точки зору системності та саморегулюючих процесів, сутності,

значення, специфіки та механізмів сакрального мистецтва як різновиду класичного мистецтва.

Метою статті є визначення коеволюційного значення християнського сакрального мистецтва для віруючої людини.

Основним завданням дослідження є аналіз «сакрального» як коеволюційного механізму, що сприяє формуванню певної системи «автор твору сакрального мистецтва – твір сакрального мистецтва – людина-реципієнт – твір сакрального мистецтва», яка є закономірною у процесі функціонування християнського сакрального мистецтва та для якої характерним є своєрідний негентропійний стан. Під таким станом розуміється певна кількість енергії, яка формується у процесі функціонування зазначеної системи.

Питанням пов'язаним з визначенням суті релігійного мистецтва присвячувалися роботи закордонних дослідників Т. Буркхардта, Ф. Шуона, Д. Угріновича, С. Яковлева, українських вчених М. Поповича, С. Кримського, С. Абрамовича, П. Сауха, М. Мельничука; феномен «сакрального» аналізувався закордонними дослідниками М. Еліаде, Р. Оттом, Р. Жераром, Г. Полом Беккером, С. Зенкіним; українськими вченими В. Головей, В. Шелюто; окремі види сакрального мистецтва розглядалися зарубіжними вченими А. Н. Терріном, Т. Моїсеєвою, Б. Раушенбахом, Е. Мірзояном, І. Ібрагімовим; українськими дослідниками І. Солярською, Л. Гнатюк, З. Лановик, О. Клековкіним, І. Харитоном та ін.

Нам імпонують погляди на сутність та причини походження сакрального мистецтва, як соціально-релігійного феномена, А. Савкіної. Вчений розглядає сутність цього феномену, з точки зору соціологічного знання, досить широко і різнопланово. Так, в якості мотивації, що штовхає людство до створення сакральних речей та змушує звертатися до них, А. Савкіна бачає відсутність у людини чітких соціально доцільних орієнтирів індивідуальної та групової поведінки. Автор доводить, що сакральне – це «елемент соціального уявленого, який відноситься до цінностей певної соціальної групи, яка характеризується використанням у комунікації символів з особливим способом сенсоутворення, існуванням не-для-усіх, приватністю, з чим пов'язана його функція як основи для формування «поля довіри» групи, його здатність «освідчувати» інститути і пограничним, межовим характером, виключністю, особливим просторово-часовим маркуванням, ірраціональними компонентами, експресією, емоційним загострюванням, що робить його доступним для естетичної форми пізнання» [9, с. 11–12].

Розкриваючи поняття сутності сакрального, А. Савкіна пов'язує причину його походження з мотивацією людини, що живе у суспільстві, та яка опинилася у певних труднощах свого повсякденного буття, а тому вимушена звертатися до сакрального як елементу соціального уявленого. Згідно позиції автора, такий елемент уявленого виконує функцію специфічного орієнтуру у взаємовідносинах з іншими людьми. З точки зору закономірностей соціальних та соціокультурних коеволюційних процесів, які актуалізуються у статті, вважаємо важливою позицію А. Савкіної, згідно якої, уявлення людства про сакральне мають тенденцію до змінювання: «уявлення про сакральне змінюються в залежності від умов їх формування. Тому риси сучасної цивілізації відображаються в образах сакрального,